

viş Abdi diye de bilinen oğlu Şeyh Abdullah Efendi (ö. 1122/1710), Abdullah Efendi'nin oğlu Şeyh Abdüssamed Efendi (ö. 1150/1737), Abdüssamed Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Nûreddin Efendi (ö. 1180/1766-67), M. Nûreddin Efendi'nin oğulları Mehmed Mecdeddin Efendi ile (ö. 1215/1800) Şeyh Bahâeddin Efendi (ö. 1220/1805), M. Mecdeddin Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Muhyiddin Efendi (ö. 1259/1843), M. Muhyiddin Efendi'nin oğlu Şeyh Kerâmeddin Efendi (ö. 1273/1857), Bahâeddin Efendi'nin oğlu Şeyh Abdülhay Efendi (ö. 1274/1858), M. Muhyiddin Efendi'nin oğlu M. Mecdeddin Efendi (ö. 1289/1872), Abdülhay Efendi'nin oğlu Şeyh Abdüşşekûr Mahfî Efendi (ö. 1303/1886) ve bu zatın küçük kardeşi Mehmed Hüsâmeddin Efendi (ö. 1916) geçmiştir.

Himmet Efendi Tekkesi'nin İstanbul'un sanat hayatında ve özellikle tasavvuf müsikisinde önemli bir yeri vardır. Şair olan Şeyh Himmet Efendi'nin tasavvufi mahiyetteki şiirleri Hâfız Post, Sütçüzâde Hâfız Abdüllatif Efendi, Ali Şiruganî, Hacı Ârif Bey gibi bestekârlar tarafından bes-telenmiş ve Bayramî tekkelerinin yanı sıra İstanbul'da diğer devranî tarikatlara bağlı tekkelerin âyinlerinde yüzyıllar boyunca okunmuştur. Himmet Efendi'nin oğlu ve tekkenin ikinci postnişini olan Şeyh Abdullah Efendi de şair, ayrıca bes-tekâr ve hattattır. Yetiştirdiği müşikiş-nasların en ünlüsü, kendi tekkesinin zâ-kirbaşısı olan bestekâr Şive Ahmed Çele-bi'dir. Tekkenin son şeyhlerinden Hüsâmeddin Efendi de devrinin ileri gelen zâ-kirbaşları arasında yer alır.

Tekkede perşembe günleri âyin icra edildiği, 1303 (1886) yılında yedi erkek-le beş kadının burada ikamet ettiği ve XX. yüzyıl başlarında Maliye Nezâreti'nden yılda 2160 kuruş taâmiye bedeli, ayrıca her gün 1 okka et ve kurban bayramların-da üç adet koyun istihkakı olduğu kayde-dilmektedir.

Bütünyle tarihe karışmış ve arsası İs-tanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi'nin arazisine katılmış olan Himmet Efen-di Tekkesi'nin mimari özellikleri tesbit edilememiştir. Ancak tekkenin çekirdeği-ni oluşturan mescid- tevhidhânenin kâgir duvarlı ve kırma çatılı olduğu tahmin edi-lebilir. Himmet Efendi Tekkesi'nin post-nişinleri, Üsküdar'da günümüzde orta-dan kalkmış ve arsası Zeynep Kâmil Has-tahanesi'nin arazisine katılmış bulunan, aynı tarikatla bağlı Bezciâde Mehmed Muhyiddin Efendi Tekkesi'nin hazîresine gömülmüş, bu tekkenin 1940'larda yıktı-

rılması sırasında söz konusu kabirler yi-ne Üsküdar'da yer alan Selimiye Tekkesi'nin bahçesine nakledilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bandırmalizâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 15; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmî*, I, 218; Âsitâne Tekkeleri, s. 16; Bâb-ı Âli Nezâ-ret-i Umûr-ı Dâhiliye Sicil Nûfus İdâre-i Umû-miyesi Dersâadet ve Bilâd-ı Selâse Nûfus-ı Mil-lîsine Mahsus İstatistik Cedvelidir, İstanbul 1301, s. 53; *Mecmûa-i cevâmî*, I, 42-43; 1328 *Senesi İstanbul Beldesi İhsâiyyât Mecmuası*, İstanbul 1329, s. 22; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Te-kâyâ* (Tayyî), s. 5-6; Ergun, *Antoloji*, I, 126-127; II, 490, ayrıca bk. tür.yer.; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 71; *Fâtih Camileri ve Diğer Tarihî Eserler* (haz. Fatih Müftülüğü), İs-tanbul 1991, s. 127, 280; Mustafa Özdamar, *Der-sâadet Dergâhları*, İstanbul 1994, s. 125; Atillâ Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hân-kahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *VD, XIII* (1981), s. 587; Hatice Aynur, "Saliha Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikleri", *TT, XI/61* (1989), s. 36; Ekrem Işın - Ömer Tuğ-rul İnançer, "Bayramilik", *DBİst.A, II*, 106-107; "Himmetzâde Tekkesi", a.e., VIII, 199.

M. BAHÂ TANMAN

HİMMETİYYE

(هَمِّيَّة)

Bayramiyye-Şemsiyye tarikatının
Bolulu Himmet Efendi'ye
(ö. 1095/1684)
nisbet edilen bir kolu
(bk. HİMMET EFENDİ).

HİMMETZÂDE

(bk. ABDÎ, Himmetzâde).

HİMYÂNÜ'z-ZÂD

(هميان الزاد)

İbâzî âlimi Ettafeyyîş'in
(ö. 1914)
Kur'an tefsiri.

Tam adı *Himyânü'z-zâd ilâ dâri'l-me'âd*'dir. Mukaddimede hiç kimseyi tak-lit etmediğini belirten, kendi mezhebine aykırı birçok görüş ve rivayete de yer ve-ren müellifin birçok tefsirden, özellikle de Zemahşerî ve Beyzâvî'nin eserlerinden faydalandığı ve son asırdaki önemli mez-hebî tefsirlerden biri kabul edilen eserini yazdığı anlaşılmaktadır.

Müellif her sûrenin başında âyet sayı-sını, Mekki yahut Medeni olduğunu belir-tir ve sûrenin faziletine dair rivayetleri kaydeder. Genellikle burada Beyzâvî'de olduğu gibi mevzû hadislerle yer verildiği görülmektedir. Eserde âyetlerin lugat, nahiv ve belâgat yönünden geniş açıkla-

ması yapılır. Fıkıh konularını ihtiva eden âyetlerin tefsirinde fakihler arasındaki ihtilâflara ve kıraatle ilgili bilgilere geniş yer verilir. Müellifin kelâm meselelerinde çok defa İbâziyye'ye yakın düşüncelere sahip olan Mu'tezile'nin tesirinde kaldığı, bu arada İsrâiliyyât'ın etkisinden de kurtula-madığı görülmektedir. Özellikle Hz. Pey-gamber'in gazvelerine dair geniş bilgi ve-rilen eserde ele alınan âyetlerin pek ço-ğu İbâziyye mezhebinin doğruluğuna de-lil olarak kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'i mensup olduğu mez-hebin prensipleri çerçevesinde yorumla-ma gayreti içinde olan Ettafeyyîş, Mu'te-zile'den İbâziyye'ye geçen ve Allah'ın gö-rülmesinin kesinlikle mümkün olmadığı- ni ileri süren görüşten hareket ederek (el-Bakara 2/55; en-Nisâ 4/153) Ehl-i sünnet'in Allah'ın görülmesiyle ilgili dü-şüncesini reddetmektedir (II, 42; V, 173). Müminlerin gaybe inanma, namaz kılma ve kendilerine rızık olarak verilen şeyler-den harcama özelliklerinin anlatıldığı Ba-kara sûresinin iki ve üçüncü âyetlerinin tefsirinde imanın tasdik, ikrar ve amel-den meydana geldiği ileri sürülerek Ehl-i sünnet'in ameli imanın bir rûknü sayma-yan görüşü reddedilir (I, 200). İman eden ve iyi işler yapanların içinden ırmaklar akan cennetlerde kalacaklarını müjdele-yen âyetin (el-Bakara 2/25) tefsirinde de amelin imanın vazgeçilmez bir cüzü oldu-ğu savunulur (I, 260-261).

Büyük günah işleyenlerin cehennem-de ebedî kalacakları yönündeki İbâziyye görüşüne sıkı sıkıya bağlı olan Ettafeyyîş, kötülük (seyyie) yapan ve suçları kendile-rini kuşatan kimselerin cehennemlik ol-duklarını ve orada ebedî kalacaklarını be-lirtir (el-Bakara 2/81) açıklarken seyyienin büyük günah olduğunu, bu tür suçları işleyen kişinin bu âyetin delâletiy-le ebediyen cehennemde kalacağını be-lirtir (II, 140). İman ettikten sonra büyük günah işleyenlerin günahları kadar azap gördükten sonra cennete girecekleri şek-ildeki Ehl-i sünnet görüşüne karşı çık-a-rak bu şekilde düşünenleri, kendilerine ancak belirli günlerde ateş isabet ettik-ten sonra kurtulacaklarını iddia eden ya-hudilere benzetir (II, 228).

Gönüllerde gizlenen veya açıklanan şey-lerden dolayı Allah'ın insanları hesaba çekeceğini, bunlardan dilediğini affedip dilediğine azap edeceğini belirten âyetin tefsirinde (el-Bakara 2/284) tövbe etme-den ölen kimselerin affedilmeyeceği üze-rinde ısrarla durulmakta ve Eş'arîler'in, büyük günah işleyenlerin tövbe etmeden

de Allah tarafından affedilmesinin câiz olduğu yolundaki görüşü reddedilmektedir (III, 443). Yine bütün müşriklerin cennete, bütün müminlerin de cehennem girmelerinin câiz olduğu şeklindeki Eş'arî düşüncesi de reddedilirken (IV, 240) tövbe eden âsi müminin tövbesinin kabul edilmeyeceği tarzındaki bir görüşün de doğru olmadığı belirtilmektedir (XII, 72). Şefaatin sadece müminler için olduğu, büyük günah işleyen ve tövbe etmeden ölenlerin bundan faydalanamayacağı kaydedilerek şefaate ilgili âyetler (meselâ bk. el-Bakara 2/48) bu açıdan değerlendirilir (II, 17).

Kulların fiilleri konusunda Ehl-i sünnet'e yaklaşan İbâzî görüşüne uyularak insanların bütün fiillerinin Allah'ın iradesiyle ortaya çıktığı, kulun kendi fiillerini yaratamayacağı belirtilir. Müşriklerin putlara tapmasını Allah'ın dilemesine bağlayan âyetin (el-En'âm 6/107) tefsirinde, eğer Allah dilememiş olsaydı putperestlerin şirk koşamayacakları ifade edilerek işlenen kötülüğün âsinin iradesiyle birlikte Allah'ın irade ve meşietinin sonucu ortaya çıktığı ve asla cebir bulunmadığı söylenir (VI, 68). Her şeyi Allah'ın yarattığını ifade eden âyetin (ez-Zümer 39/62) tefsirinde de dünya ve âhirette bulunan her şey gibi iman, küfür, hayır ve şerrin de Allah tarafından yaratılmış olduğu kaydedilir (XII, 77).

Müşâbâh âyetlerin mânası ve keyfiyeti Allah'a havale edilse bile zâhîrî mânâ ile yetinilmeyip bunların te'vil edilmesi gerektiğini ileri süren müellif, ilâhiyat meselelerini ilgilendiren nasların te'vilinin Allah'ın tavsifinin câiz olduğu şekilde yapılması gerektiğini özellikle vurgular (II, 157).

Ettafeyyîş, Şîa'nın Hz. Ali'nin imâmeti hususunda ileri sürdüğü delilleri reddederek (meselâ bk. V, 376) tahkîm* konusunda mezhebinin görüşlerine bağlılığını ortaya koyar. Karı-koca arasında geçimsizlikten endişe edildiği takdirde erkeğin ve kadının ailesinden birer hakem görevlendirilerek aralarının bulunmasını tavsiye eden âyetin (en-Nisâ 4/35) tahkîmin câiz olması konusunda delil teşkil etmeyeceğini, biri hak, diğeri bâtil üzere olup birbiriyle savaşıp iki fırka arasında yapılması gereken şeyin hakem tayin etmek değil bâtili ortadan kaldırmak olduğunu ileri sürer (IV, 478).

Tasavvufî tefsirlere olumlu yaklaşan müellif, âyetlerin zâhirine aykırı zorlamalar bulunmaması ve Arap diline uygun ol-

ması kaydıyla bu nevi tefsirlerin kabul edilebileceğini belirtir.

Günümüz İbâzîler'i tarafından önemli bir kaynak sayılan *Himyânü'z-zâd*, müellifinin müteahhir olması sebebiyle mezhebin ilk tefsir kaynaklarının özelliklerini yansıtmamaktadır. Bununla birlikte eser bütünyle ele alındığı takdirde İbâzîyye'nin görüşlerini ortaya koyup bunların doğruluğunu ispat etmek amacıyla yazılmış bir mezhep tefsiri olduğu ortaya çıkmaktadır. Eserin iki ayrı baskısı bulunmaktadır (I-XII, Zenzîbar 1300-1314, I-XIV, 1350).

BİBLİYOGRAFYA :

Ettafeyyîş, *Himyânü'z-zâd ilâ dâri'l-me'âd*, Zenzîbar 1350, I-XIV; Serkis, *Mu'cem*, II, 1924; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 19-20; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, Kahire 1405/1985, II, 306-323; J. Schacht, "Atfîyâş", *El²* (Ing.), I, 736; Sabri Hizmetli, "Ettafeyyîş", *DLA*, XI, 500.

MUSTAFA ÖZ

HİMYERÎ, İbn Abdülmün'im

(ابن عبد المنعم الحميري)

Ebü Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Abdilmün'im es-Sanhâcî el-Himyerrî (ö. 727/1327 [?])

er-Ravzü'l-mi'târ
adlı eserleriyle tanınan
Mağribli coğrafyacı.

Fas'ın Sebte (Ceuta) şehrinde doğdu. Ebû İshak el-Gâfiki ve İbnü's-Sât gibi bazı âlimlerin derslerine devam eden Himyerrî, özellikle Faslı âlimler arasında Arapça'ya hâkimiyetiyle dikkat çekiyordu. Onun hadis, kıraat, lugat, nahiv ve akfî ilimler sahasında temayüz eden bir fakih, aynı zamanda noter gibi çalışarak kadı tarafından düzenlenen evrakı onaylayan bir kişi olduğu, zekâsıyla ve satranç oyunundaki başarısıyla ün yaptığı rivayet edilmektedir. Sebte şehrinin ileri gelenleri arasında yer almasından dolayı, Sebte ahalisinin Nasrî hükümdarına bağlılığını sunmak için Gırnata'ya (Granada) gönderilen (705/1305) heyette hocası İbnü's-Sât ve Muhammed b. Ali es-Sebtî ile birlikte yer almıştır. Mezarı Sebte'deki Makberetülmenâre'de bulunan Himyerrî'nin ölüm tarihi hakkında farklı rivayetler vardır. İbn Hacer el-Askalânî'nin 727 (1327) ve Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in 749 (1348) yıllarını vermelerine karşılık Kâtib Çelebi 900'de (1494) vefat ettiğini söylemektedir. Ancak Himyerrî'nin *er-Ravzü'l-mi'*

târ'da adlarını andığı hocalarının ölüm tarihlerinin Kâtib Çelebi'nin kaydettiği tarihten yaklaşık iki asır önceye rastlaması, kitaptan alıntı yapan bazı müelliflerin yine bu tarihten çok önce vefat etmiş olmaları, ayrıca Himyerrî'nin 705 (1305) yılında Gırnata'ya gönderilen bir heyette yer alması, Kâtib Çelebi'nin verdiği tarihin yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. *er-Ravzü'l-mi'târ*'ı neşreden İhsan Abbas eserin girişinde bu tartışmalara yer vermekte ve İbn Hacer'in kaydettiği tarihin en doğrusu olduğunu söylemektedir (neşredenin mukaddimesi, s. Y). İbn Abdülmün'im olarak da bilinen Himyerrî doğru sözlü, sâlih ve âbid bir kişiydi; üstat ve hâfız olarak tanınıyordu.

Himyerrî'nin, tam adı *er-Ravzü'l-mi'târ fî haberî'l-ak'târ* olan eseri bir tarih-coğrafya ansiklopedisidir. Eserin Himyerrî nisbesiyle meşhur olan müellifinin adı hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. İhsan Abbas, kitabın farklı zamanlarda istinsah edilmiş nüshalarında müellifin adının madde başında yazıldığı şekilde kaydedildiğini söyler (neşredenin mukaddimesi, s. Z). Bu konuda bir araştırma yapan Hamarneh ise eserin tamamının veya büyük bir kısmının Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülmün'im el-Himyerrî tarafından VII. (XIII.) yüzyılın sonunda kaleme alındığını ve esere daha sonra X. (XVI.) yüzyılın başında onun ahfadından Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Himyerrî'nin bazı küçük ilâvelerde bulunduğunu, bundan dolayı bazı tarihçilerin kendisini *er-Ravzü'l-mi'târ*'ın müellifi zannettiklerini, halbuki onu eserin müstensihî kabul etmenin daha doğru olacağını belirtir (FO, s. 79-90). Müellif eserin mukaddimesinde, coğrafi bir özelliği olan veya tarihî olaylar açısından önem arzeden yerleri eserine aldığını söyler. Çok önemli topografik bilgiler ihtiva eden kitapta yer isimleri alfabetik sıraya göre verilmiş, bazan yer isimlerinin menşei de açıklanmıştır (meselâ bk. "eş-Şâm" md.). Ayrıca büyük şehirlerin yapısı ve özelliklerinden de bahsedilmektedir (meselâ bk. "Âmid", "el-Koştânîniyye" md.leri). Kitabın hacmini büyütmek için bazı önemli olayları kısaltarak verdiğini söyleyen Himyerrî, bir yerin bazan sadece ismini ve nerede olduğunu zikrederken bazan da ele aldığı yerin coğrafi özelliklerini anlattıktan sonra bu yerin tarihi, buraya mensup meşhur kişiler, onunla ilgili rivayetler, şiir ve efsanelere dair bilgi vermektedir. Müellifin haklarında bilgi verdiği yerleri gör-